'Οι Πατερικές μαρτυρίες βοούν για την απαγγελία των ευχών' (Αρχ. Νικόδημος Μπαρούσης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 25 Απριλίου, 2006

Μὲ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς λέξεις καὶ χωρὶς ἄλλα τεκμήρια, σεβαστὸς ἀρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ «Ἐφημέριος», (εἰς τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου 2006), προσπαθεῖ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν γνώμη του, ὅτι οἱ εὐχὲς τῆς θείας Λειτουργίας πρέπει νὰ ἀναγινώσκωνται εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ.

Καὶ βεβαίως οἱ πατερικὲς μαρτυρίες πράγματι βοοῦν, ἀλλ’ ὑπὲρ τῆς μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν(1). «Ὄντως οἱ εὐχὲς ἦσαν καὶ συνεχίζουν νὰ εἶναι μυστικές, ἐὰν καὶ ἐφ’ ὅσον συνεχίζῃ νὰ ἰσχύῃ ἡ μυσταγωγικὴ συνάντησις ἱερουργοῦντος καὶ Θεοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θείας Λειτουργίας»(2).

Ἐπειδὴ ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν δὲν συνιστᾷ παρωνυχίδα, ἀλλ’ «ἔκφρασι τῆς θεολογίας τῆς λατρείας» (καθὼς ἀναφέρει πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος), ἢ τὸ «κλειδὶ τῆς ἐκκλησιολογικῆς μας κατανοήσεως» (κατ’ ἄλλο δημοσίευμα τοῦ αἰδεσιμολογιωτάτου ἀρθρογράφου τοῦ «Ἐφημερίου»), διὰ τοῦτο ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ὁ «ἐπιφανέστερος ἕλλην θεολόγος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος»(3), εἰς τὸ ἔργο του: «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων» ἐμελέτησε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸν τρόπον ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν αὐτῶν καὶ διεπίστωσε μετὰ θαυμασμοῦ ὅτι: «Ἄπειροι εἰσὶν οἱ θεῖοι Πατέρες, οἱ διὰ μυστικῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν λέγοντες ἁγιάζεσθαι αὐτὰ (δηλ. τὰ τίμια Δῶρα), ὅπερ βεβαιοῖ καὶ ἡ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας μυστικῶς ἀναγινώσκουσα τὰς εὐχὰς τοῦ ἁγιασμοῦ, ἐκφώνως δὲ τὰ Κυριακὰ ρήματα»(4).

Οἱ Πατέρες αὐτοὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ «τῶν κάτω χρόνων», ἀλλὰ καὶ «οἱ πρὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀνθήσαντες, καὶ περὶ τῆς ἱερουργίας τῶν ἱερέων τρανῶς διδάξαντες, ὅτι διὰ προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας καὶ μυστικῆς εὐχῆς καὶ ἐπικλήσεως τοῦ θείου ὀνόματος τελεσιουργεῖται»(5). Γι’ αὐτὸ καὶ ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν συνιστᾷ ἐπίσημο θέσι καὶ πρᾶξι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπιβεβαιωμένη καὶ ὑπὸ τῆς Συνόδου τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ ἔτος 1716: «Ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως τοῦ θυσιαστήριου τῆς νέας χάριτος μεταβάλλεται εἰς σῶμα Χριστοῦ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως λόγοις ἀρρήτοις»(6).

Οἱ «ἄρρητοι» αὐτοὶ λόγοι, ὁποὺ ἀναφέρει ἡ Σύνοδος, εἶναι ἐκεῖνοι ὁποὺ «ἐν σιγῇ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ... δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σιωπῇ

διασώζεσθαι», κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειον(7). Εἶναι «αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις, (ἃς) οὐ θεμιτὸν ἐν γραφαῖς ἀφερμηνεύειν, οὐδὲ τὸ μυστικὸν αὐτῶν ... ἐκ τοῦ κρυφίου πρὸς τὸ κοινὸν ἐξάγειν· ἀλλ᾽ ὡς ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ἱερὰ παράδοσις ἔχει, ταῖς ἀνεκπομπεύτοις μυήσεσιν αὐτὰς ἐκμαθών», κατὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη(8). (Περὶ τῶν «τελεστικῶν ἐπικλήσεων» ἑρμηνεύει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης γράφων: «Τὰς τελεστικὰς ταύτας φωνάς, πρὸς τὸν Πατέρα τε οὔσας καὶ τῇ ἐπικλήσει γινομένας τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς παραδέδωκεν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πατέρα εὐχαριστήσας, ἐν τῷ τὰ μυστήρια ἐνεργεῖν. Ὃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ποιοῦντες ἐδείκνυντο, εὐχαριστοῦντες ἅμα καὶ κλῶντες τὸν ἄρτον, καὶ οἱ πατέρες παραδεδώκασι Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος»(9)). Εἶναι «αἱ μυστικαὶ εὐχαί, εὐλογίαι τε καὶ ἐπικλήσεις, αἱ ἁγιαστικαὶ καὶ τελειωτικαὶ τῶν Μυστηρίων», κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη(10). Εἶναι «τοὐτέστιν (οἱ λόγοι) ὁποὺ δὲν ἐλέχθησαν, ἢ ὁποὺ δὲν πρέπει νὰ λέγωνται», κατὰ τὸν Εὐστράτιον Ἀργέντη(11).

Οἱ εὐχὲς αὐτὲς ἤδη «εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἱεροῦ Διονυσίου ... ἦσαν μυστικαὶ καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξάγωνται ἐκ τοῦ κρυφίου εἰς τὸ κοινόν, ἀλλὰ τὰ κυριακὰ λόγια (δηλ. οἱ συστατικοὶ λόγοι), ἀναγινωσκομένου τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ αὐτοὶ οἱ κατηχούμενοι ἀκούουσιν αὐτά, καὶ ἐν τῇ ἱερουργίᾳ ἐκφώνως προφέρονται, καὶ παρὰ τῶν πιστῶν πάντων ἀκούονται... Καὶ σημείωσαι ὅτι αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις δὲν πρέπει ... νὰ θεατρίζωνται, οὔτε ἀπὸ τὸ κρύφιον νὰ ἐξάγωνται εἰς τὸ φανερόν», κατὰ τὸν Ἀργέντη(12).

Ἡ ὁμόφωνος αὐτὴ τάξις τῆς τελετουργίας τῶν Ὀρθοδόξων ἦταν γνωστὴ εἰς τὸν ἅγιο Κύριλλο τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἔγραφε ὅτι «διὰ μυστικῶν εὐλογιῶν διαπεραίνεται τὸ μυστήριον», ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἅγιο Θεοφύλακτο τῆς Βουλγαρίας, ὁποὺ ἔγραφε ὅτι «ἀπορρήτοις λόγοις μεταποιεῖται ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον. Καὶ πληροφορήσου», σημειώνει ὁ Ἀργέντης, «ὅτι αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις οὐκ εἰσὶ γεγραμμέναι ἐν τῇ θεία Γραφῇ, ἀλλ᾽ εἰσὶν ἄγραφοι, μυστικαί, ἀνεκπόμπευτοι, ἄρρητοι, ἀπόρρητοι, κρύφιοι καὶ ἀνερμήνευτοι»(13).

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μᾶς παραδίδει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του «κατὰ τὸ σεσιωπημένον» ἀπηγγέλλετο ἡ ἀναφορά: «Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅταν ἔστη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεύς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἅψασθαι τῶν προκειμένων, πολλῇ ἡσυχίᾳ, πολλῇ σιγῇ...»(14). Καὶ σχολιάζει ὁ Ἀργέντης, «ὅτι ὁ Χριστὸς ἀρρήτοις ἐπικλήσεσιν ἐποίησε τὴν μεταβολὴν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτοῦ· καὶ ἐπρόσταξεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐν τούτοις τοῖς τύποις νὰ ἱερουργῶμεν... Καὶ ὅτι αἱ ἐπικλήσεις καὶ αἱ δεήσεις ἐκεῖναι ἐγίνοντο μετὰ πολλῆς ἡσυχίας καὶ πολλῆς σιγῆς, καθάπερ καὶ νῦν γίνονται παρ᾽ ἡμῖν... Σημείωσαι προσέτι ... ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ὀρθοδόξων ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς λειτουργίας ἀναγινώσκουσι τὸν αἶνον ἐκεῖνον, τό· Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἔνθα βλέπεις ἡνωμένην τὴν εὐλογίαν, τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν δέησιν, ὡσὰν νὰ

ἤθελε τάχα ὁ λαὸς τῶν Ὀρθοδόξων νὰ βοηθήσῃ τῷ ἱερεῖ ἐν ταῖς πράξεσι τῆς ἱερουργίας...»(15).

Ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας τηρεῖται εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ Ἀνατολῆς ἕως τῆς Δύσεως, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος ὁ Ἱππῶνος, εἰς τὸ ἔργο του «Περὶ Τριάδος», «γράφει ... (περὶ) τοῦ μυστηρίου τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ... ὅτι διὰ μυστικῆς εὐχῆς ἱερουργούμενον, ἐνθέσμως λαμβανόμενον πρὸς σωτηρίαν ψυχικήν...»(16). Ἐνῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, «ἐν τῇ πρὸς τὸν Λητόϊον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς κανονικῇ ἐπιστολῇ» αὐτοῦ, γράφει ὅτι ὅποιος ἐξέπεσε τῆς πίστεως δὲν ἠμπορεῖ νὰ παρίσταται μετὰ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς «μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς», δηλαδὴ κατὰ τὴν τέλεσι τῆς θείας Λειτουργίας(17).

Ἡ φρᾶσις «μυστικὴ εὐχή», ἡ ὁποία μετὰ τῆς ὑπολοίπου ἐπιστολῆς αὐτῆς συνιστᾷ «κανονικὴ διατύπωσι» τῆς Ἐκκλησίας(18), δὲν ἐπιδέχεται φιλοσοφικὴ ἢ στοχαστικὴ ἢ συναισθηματικὴ ἑρμηνεία, ἐφ' ὅσον ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς (ΙΑ΄ αἰ.) καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμὼν (ΙΒ΄ αἰ.) ἀπεφάνθησαν: «Μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς· ἤγουν, ὅτε ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον ἁγιασθῆναι καὶ τὸ ποτήριον καθ' ἑαυτὸν εὔχεται»(19).

Ἡ ἐνδεχομένη διαφορετικὴ ἑρμηνεία τῆς ἀνωτέρω φράσεως συνιστᾷ σαφῆ καινοτομία καὶ ἀπροκάλυπτο ρῆξι μετὰ τῆς διαχρονικῆς ἑρμηνείας αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὁποὺ θὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸ ἑξῆς οἱανδήποτε ἐπανερμηνεία καὶ ἐπανεξέτασι παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ. «Ἡ γὰρ Καθολικὴ (δηλ. ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον Ὀρθόδοξος) Ἐκκλησία πιστεύει καὶ διδάσκει, ὅτι δι' ἀρρήτων, ἀγράφων, μυστικῶν καὶ ἀνεκπομπεύτων ἐπικλήσεων καὶ εὐχῶν ἁγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα. Μυστικῶς δέ, καὶ οὐκ ἐκφώνως γίνεται ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὡς διδάσκουσι καὶ μαρτυροῦσι σύμπαντες οἱ θεῖοι Πατέρες, καὶ ὡς παρίστησι (δηλ. παρουσιάζει, φανερώνει) ἡ διηνεκὴς πρᾶξις τῆς Καθολικῆς (δηλ. τῆς Ὀρθοδόξου) Ἐκκλησίας...»(20).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. ἡμέτερα ἄρθρα: α΄) «Ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας», περιοδ. «Θεοδρομία», Ἰαν.-Σεπτ. 2002, ἔτ. Δ΄, τ. 1-3, σ. 156-200. β΄) «Περὶ τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργιας», περιοδ. «Θεοδρομία», Ἰούλ.-Σεπτ. 2003, ἔτ. Ε΄, τ. 3, σ. 351-367. γ΄) «Ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας», ἐφημ. «Ὀρθόδοξος Τύπος», ἀρ. φ. 1541/5-3-2004 καὶ ἀρ. φ. 1542/12-3-2004. δ΄) «Διάλογος διὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας», ἐφημ. «Ὀρθόδοξος Τύπος», ἀρ. φ. 1617/4-11-2005.

2. Χαρ. Σωτηροπούλου, καθ. Θεολ. Σχολ. Παν. Ἀθηνῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Μυσταγωγία. (Ἱστορικὴ καὶ ἀναγωγικὴ θεώρησις τῆς θείας Λειτουργίας)», Ἀθῆναι 2001, σ. 137. «...Ἀξίζει νὰ παραθέσωμεν τὸ ἐδάφιον τοῦ ἁγίου Καβάσιλα («Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας», ΝΓ΄ 4): «Πρότερον μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος εὔχεται· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν καὶ τοῦ πλήθους μέσος γενόμενος, πάντων ἀκουόντων, τὴν ... κοινὴν ποιεῖται δέησιν». (Αὐτόθι).
3. Timothy (νῦν ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου) Ware, «Eustratios Argenti. (A study of the Greek Church under Turkish rule) - Εὐστράτιος Ἀργέντης. (Σπουδὴ στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐπὶ Τουρκοκρατίας)», Oxford 1964, p. xi, (μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὑπὸ προσεχῆ ἔκδοσιν).
4. Εὐστρατίου Ἀργέντη, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἐκδοθὲν «ἐν Λιψίᾳ τῆς Σαξωνίας, ,αψξ' (1760), νῦν δὲ ... ἀπαράλλακτον ἐν Ναυπλίῳ, 1845», σ. 164.
5. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 90.
6. Ἰωάν. Καρμίρη, «Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα», τ. Β΄, Ἀθῆναι 1953, σ. 813.
7. «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κζ΄, (ΒΕΠΕΣ 52, 287).
8. «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας», Ζ΄, γ΄, 10, (ΕΠΕ 3, 468).
9. «Ἑρμηνεία περὶ τοῦ θείου ναοῦ», πη΄, (PG 155, 740).
10. «Πηδάλιον», ἔκδ. «Ἀστέρος», Ἀθῆναι 1976, σ. 645.
11. «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 79.
12. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 88.
13. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 88.
14. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 78.
15. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 78-79.
16. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 96. (Πρβλ. Ἁγίου Αὐγουστίνου, «Περὶ Τριάδος», βιβλ. Γ΄, ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1995, σ. 217).
17. ΒΕΠΕΣ 68, 440.
18. Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, «Πηδάλιον», ἔ.ἀ., σ. 654.
19. Εὐστρατίου Ἀργέντη, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 92. (Πρβλ. «Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ», ἔκδ. «Γρηγόρη», Ἀθῆναι 1992, τ. Δ΄, σ. 304).
20. Εὐστρατίου Ἀργέντη, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 164.